

DET GAMLE HANDELSSTED GÁSAM (AT GASUM),
YNGRE GÆSIR, VED ØFJORD (EYJAFJÖRDUR)

UNDERSØGELSER FORETAGNE I SOMMEREN 1907

VED

FINNUR JÓNSSON OG DANIEL BRUUN

(FORELAGT I MØDET D. 6. MARTS 1908)

I.

Paa den vestlige Side af Øfjorden, omtrent 1½ Times Ridt Nord for Akureyri — den nuværende Købstad — ligger en lille Gaard, Gæsir. Dette Ord er egenlig Flertal af *Gæs*, en Gaas; men Nom.-Acc. forekommer i Oldskrifterne yderst sjældnen, da der i Reglen kun er Brug for Dativ *at Gásam*, 'ved, paa G.'; nu er Omlyden ogsaa overført til Dativ og Gen.: *Gæsum*, *Gæsa*. Som det af de nedenfor anførte Kildesteder fremgaar, synes dette Navn — for den gamle Købstads Vedkommende — afløst af Ordet *Gáseyrr*, 'Gaasør', der egenlig var Navnet paa den lange Sandbanke udenfor den gamle Havn, der nu i Reglen kaldes Toppeyri¹. Selve Gaarden nævnes ikke i nogen Kilde før end i det 15. Aarh. I en Fortegnelse over Munketværaaklosters Jorder fra Aar 1446² nævnes „Gasir, hundrat j leigu“ (Afgiften). Seks Aar senere, 1452, bliver den ved Mageskifte for to andre Jorder Mødruvallaklosters Ejendom³; som saadan opføres Gaarden i Johnsens Jordebog 1847, og det er den endnu. Gaarden er nu lille og uden synderligt Landtilliggende. Dens Værdi er især blevet forringet ved Fiskeriets Aftagen i Fjorden udenfor. At

¹ Jfr. K. Kålund: Isl. Beskr. II, 107—08. Jfr. Og þegar sem út kemr fyrir eyrina er hlifir höfnina Bisk. II, 46.

² Dipl. Isl. IV, 699.

³ Sst. V, 89, 91; to Breve af 22. Febr. 1452 og 3. Maj 1460.

Gaarden er betydelig ældre end c. 1400 maa anses for givet. Landnáma nævner den ikke. Det er tænkeligt at den nævnte Omstændighed, at Navnet Gáseyrr ved 1300 synes at afløse Gæsir, beror paa, at Gaarden selv er opstaaet omtrent ved den Tid, og at man fra den Tid af brugte det første Navn for Tydeligheds Skyld for at skælné Købstaden fra Gaarden.

Kun nogle Skridt Nord for Gaardens Tun ligger Lævninger af den gamle Købstad ukendt af de fleste undtagen de allernærmest boende. Den ligger helt nede ved den Vig, der dannes af den udenfor liggende Sandbanke, der gaar omtrent fra Syd til Nord. I tidligere Tider har der vistnok været en bedre Havn end nu, men Bunden har efterhaanden hævet sig ved alt det Dynd og Grus, som Hørgaaen, der udmunder i Fjorden lidt længere mod Nord, har ført med sig, saa at det meste af Bunden i Nærheden af Fastlandet og Sandbanken („Øren“) ved Lavvande nu ligger tørt. Søen har iøvrigt undermineret og bortrevet endel af den oprindelige Kyst, saa at de gamle Boder, der laa nærmest ved Søen, delvis er bortrevne. Bortset herfra er deres Omfang tydeligt og uberrørt. En Klippeknude, kaldt Skipaklettr, findes nogle Skridt Nordøst for dem; Traditionen vil, at Skibene er blevne bundne til den; iøvrigt har de rimeligvis været trukne paa Land det meste af den Tid, deres Ejere opholdt sig ved Købstævnet. Efter at Stedet var blevet besøgt af D. Bruun, anmodedes Premierløjtnant i Flaaden F. FRODA 1902 om lejlighedsvis at ville bese Stedet for at optage en Situationsplan, der navnlig kunde vise Opankringsforhold og lign. Hr. Froda besøgte da Stedet samme Aar, ledsaget af Premierløjtnant GODFRED HANSEN, og Resultatet af Undersøgelsen blev da en Skitseopmaaling og en kort Beskrivelse. Førstnævnte er delvis benyttet ved Plan I og af Beskrivelsen skal anføres følgende: „Skipaklettr¹ er

¹ Saaledes kaldes her en anden Klippeknude lige nedenfor selve Gaarden Gæsir, men dette er næppe i Overensstemmelse med den gamle Tradition eller nuværende Sprogbrug.

en foroven flad Knude, der falder næsten stejlt af mod Fjorden og som kun har nogle enkelte Skær i Kysten; mellem disse kan selv ved Lavvande temmelig store Baade lægge til, men forresten er den rimeligste Landingsplads i en lille Vig paa Klettens Nordside; dette Sted anvendes den Dag i Dag til Ophalingssted for Baade, og paa den flade Græsmark under Klinten findes en større firkantet Tomt (Baadskur af nogenlunde ny Dato?). Paa Skipaklettr staar nu et Par ny Fiske-skure af Træ, Resterne af et temlig nyt Jordhus og nogle forfaldne Indhegninger, hvis Alder dog langt fra kan være saa stor som Bodernes. Hvad der yderligere styrker Formodningen om, at Handelsskibene har bragt deres Varer i Land ved Skipaklettr, er Fjordens Dybdeforhold, ti Nord og Øst for de fremskudte Sandbanker findes meget lave Grunde — Udslemninger fra Hörgaa —, og selv om disse aarlig tiltager, kan de dog ikke have været helt forsvindende, da Handelen var i sin Blomstring. Syd for Sandøren er Dybdeforholdene derimod endnu den Dag i Dag gunstige for Opankring af Skibe temlig tæt ind til Land, saa meget mere som her er Læ for den i Øfjord stærkt fremherskende Nordenvind, der sætter ikke ubetydelig Sø“.

II.

Gennem 5 Aarhundreder var Gæsir Islands, i hvert Fald Nordlandets, Hovedhandelssted. Der kendes flere Landings- og Handelssteder rundt omkring; især er Eyrar — nuværende Eyrarbakki, paa Sydkysten — bekendt som et saadant, men intet nævnes saa hyppig som Gæsir og intet andet Sted synes at have været et saadant Samlingssted hele Sommeren igennem som netop Gæsir. Intet andet Sted har saa synlige Minder om den gamle Handel at opvise. Gæsir fortjener derfor en nærmere Behandling.

Hyppigst nævnes Stedet i Anledning af, at et Skib siges, ganske kort, at være landet der eller afsejlet derfra, eller i

Anledning af, at en eller anden har skaffet sig Plads i et Skib dér. Men der findes ogsaa andre og mere oplysende Steder. De vil i det følgende alle blive nævnede.

For det 10. Aarh.s Vedkommende findes der et Par meget interessante Kildesteder. I Glúma (K. 11; Isl. forns. I, 33) hedder det, at Bonden Arnórr rauðkinnr „havde Malt ude ved G., som han og en Huskarl med ham skulde hænte“ (omkr. 960); det er klart, at der her er Tale om en indført Vare, som A. tidligere havde købt. I Reykdæla Saga (K. 9; Isl. forns. II, 37) nævnes et Skib, der landede ved G., ladet med Tømmer, sikkert fra Norge. Uagtet det ikke siges ligefrem at Skibets Ladning var Tømmer, fremgaar det klart af hele Sammenhængen. I samme Saga hedder det om Bonden Steingrim paa Kropp (i Øfjorden), at han vilde sørge for, at en Drabsmand ikke skulde kunne slippe bort fra Landet med et Skib ved G. (omkr. 965). I den temlig unge Þorleifsþáttur (Isl. forns. II, 116) hedder det, at Torleif fik Skibslejlighed paa Gáseyrr (her denne Benævnelse). I þáttur af Ögmundi dytt (Flat. I, 332) siges Ögmund at ville „købe sig Skib ved G.“, hvorved der forudsættes at der maa have været flere Skibe paa engang, og saa købte Glum et Skib til ham af norske Mænd (Slutn. af det 10. Aarh.). — Der findes endelig endnu et interessant Sted i Reykdæla (S. 61), hvor det hedder om en Mand, at han vil rejse „ud til G. for at hænte Fisk“. Der er rimeligvis her Tale om Fisk, der er fangede i Fjorden lige ved (jfr. ovf.); men heraf fremgaar det, at der allerede i det 10. Aarh. har været Fiskere her i et større Antal, der opholdt sig der i længere Tid og solgte (tørrede) Fisk til de omkringboende Bønder. Nedenfor Gaarden ses endnu Tomterne af Boder, der aabenbart er gamle Fiskerboder. Muligt er det ogsaa, at Fiskere fra andre Steder ved Kysterne om Sommeren er komne til G. for der at afsætte deres Varer.

Fra det 11. Aarh. findes følgende. Grettir rejser til Norge 1016 eller 1017 paa et Skib, „der havde staaet paa Land

(o: om Vinteren) ved G. (at *Gásur*¹; Grettiss. K. 37, S. 87). Noget senere omtales sst. (K. 46, S. 103) Ankomsten af et Skib før Altinget. Torbjörn öngull sejler med et Skib 1031 eller lidt efter fra G. (sst. K. 88), ligeledes Sneglu-Halli, kort efter Aarhundredets Midte (Sex søgup. 19, 20) med et Skib, der styredes af en af Harald Haardraades Hirdmænd; Skibet var altsaa norsk; Købmændene opholdt sig i Landet om Vinteren. Omtrent til samme Tid siges Tord, Hreidar heimskes Broder, at have ejet et Skib ved G., hvorpaa han rejste udenlands (Isl. þættir 144). Tord var en stor Farmand. Ogsaa i Ljósvetninga Saga (Isl. forns. I, 208) nævnes et Skib, der landede ved G. ved 1050. Naar Eksemplerne er saa faa fra det 11. Aarh., beror det paa Kildernes Beskaffenhed.

Fra det 12. Aarh. findes lignende Eksempler paa Ankomst af Skibe og Afrejse. Ari Þorgeirsson lander dér 1166 (Sturl. I³, 125; Bisk. I, 411). Han ejede Halvdelen af Skibet, Ámundi Konradsson den anden. Ingimund og Gúdmund Arason sejler derfra 1180 (Sturl. I, 135, Bisk. I, 420). Noget senere hedder det om Torvard, der siges hver Sommer at have taget ind til Øfjord for at sælge Bønderne Fastemad (o: Fisk), at han denne Gang begav sig til G., „ti dér var et Handelsskib“; han opslog der sit Telt; samtidig nævnes endel Mænd, der var til Stede dér (Sturl. I, 167). 1195 landede et Skib ved G., hvorpaa Biskop Páll befandt sig (Sturl. I, 221, Bisk. I, 448). I øvrigt omtales Skibe dér og Handel følgende Steder. Sturl. I, 172 hedder det: „Da var der endnu [dette hen- tyder til Efteraarstiden] Skibe ved G.; og der var et stort Købstævne“; „ved Skibene var der en talrig Forsamling“, og Gudmund dyre overnattede dernede (omkr. 1190). Lidt efter fortælles der sst. S. 175, at „den Vinter var der Skibe ved G. og den følgende Sommer et stort Købstævne. Der var Fornungerne og de besvogrede havde et Tælt for sig“; der

¹ Lidt efter bruger Sagaen Navnet Gáseyrr, hvilket stemmer med dens sene Tilblivelse.

omtales ved denne Lejlighed baade Mænd og Kvinder, og man ser, at der undertiden kunde forefalde ufredelige Sammenstød.

I det 13. Aarh. findes Stedet hyppigere nævnet, men her flyder Kilderne ogsaa noget rigeligere. Skibes Afrejse og Ankomst nævnes saaledes Sturl. I, 415 (Bisk. I, 550), Biskop Magnus med Ærkebispen Sigurds Breve (1232), sst. 450 (Bisk. I, 554, Sturla Sigvatsson afrejser 1233), sst. 573 (der nævnes to Skibe ved G.; paa det ene vilde Orækja rejse 1242), sst.² II, 1, 4 (Tord kakales Hjemkomst 1242), sst. 118 (Torgils skardes Hjemkomst 1252), sst. 156 (et Par Islændere afrejser med Eystein hvide, der var ankommet Aaret før og som uden Tvivl var en Nordmand 1253), sst. 248 (ved G. var der to Skibe: Holmdölen som Sindre styrede, og Grobuzen som Eyjolf den rige styrede — uden Tvivl et Par Nordmænd, Sindre er et udelukkende norsk Navn —; med disse to Skibe, der senere forliste begge to, afrejste flere ved Navn nævnte Islændere. Paa Holmdölen var der henved 100 i alt — et ikke ringe Antal).

Foruden hvad der her er anført, findes ogsaa andre til dels vigtige Oplysninger. Handel ved G. nævnes Sturl. I, 479 (Orækja vil rejse til G. for „at købe sig Nødvendigheder“ 1235), II, 186 (Sturla og Torgils rider til G. for at gøre Indkøb 1254), II, 211 (Eyjolf rider til G. til Skibet for at faa, 3: købe (?), Vaaben af Nordmændene, 3: de norske Købmænd). Mange Boder omtales Sturl. II², 5: „og da de — Kolbeins Udsendinge — kom til G., undersøgte de alle Boderne men fandt ikke Tord“; i Anledning heraf fratog de Nordmanden Leif hans Vaaben, men Nordmændene erklærede ham for at være sagesløs; saa plyndrede de to islandske Mænd — de kaldes ikke direkte Købmænd. Dette skete 1242. Ufred omtales Sturl. I, 279—80: norske Købmænd havde hugget Haanden af en isl. Gejstlig; denne fik et Barn med en Kvinde, hvis Brødre søgte Bistand hos Kolbeinn Tumason. Heraf opstod der Stridigheder mellem

Kolbeinn og Biskop Gudmund, som ikke her skal refereres; men det fortælles, at da Bispen og hans Mænd kom nordfra igennem Øfjorden, løb nogle balstyrige Mænd af Bispens Skare til G., hvor de plyndrede udenlandske (o: norske) Mænd, som formentlig var Kolbeinns Venner (1208; jfr. Bisk. I, 492). Interessant er ogsaa den Oplysning, som der gives Sturl. I, 423 om Ravnssønnerne, hvem Sigvat Sturlassön skaffede Plads i et Skib ved G. (1231); „de var der ved Skibet om Sommeren“ — opholdt sig altsaa dér i en temlig lang Tid.

Endelig skal anføres — hvad der ogsaa har sin Interesse —, at der i Aaret 1258 blev berammet og holdt et Freds- og Forligsmøde „ved Fjorden paa Gaasør“ [her dette Navn!] (Sturl.² II, 251).

I det 14. Aarh. nævnes G. især i Biskop Laurentius' Saga i Tidsrummet 1320—30 (se Bisk. I, 797, 816—17, 822, 834, 838, 842, 845, 864—65, 872, 888), samt i de isl. Annaler. Men i Reglen er der kun Tale om korte Notitser om Skibes Ankomst eller Afrejse, ofte i Forbindelse med deres Forlis. (Isl. Ann. ved Aar 1305, S. 340, 1324, S. 267 [Laurentius], 1327, S. 397, 1332—33, S. 270—71, 1335, S. 349, 1348, S. 403, 1371, S. 411).

Af Stederne i Laur.s. er S. 842 interessant; her meddeles for det første, at der kom 3 Skibe til Gaasør — dette Navn bruges nu helt igennem — alle fra Norge ved Navn Unglandsbollinn (*bolli* egl. 'en Skaal, Kop'), Elftrin (Svanen) og Glóðin (Funken), men at der var to Skibe dér iforvejen, foruden det (sjette), som sejlede bort, „da var der paa Nordlandet rigeligt Forraad paa Varer til Købs“. S. 864 nævnes to Skibe paa Gaasør, som agtede at sejle til Norge. S. 872 hedder det om det Skib, der kom fra Trondhjem, at „for det Skib var (styrede) Bergr Jónsson, Ærkebispens „superkargo“. Det er saaledes tydeligt, at Skibet var norsk. S. 888 meddeles at „Oksen brødes paa Gaasør“ (enten ved Søgang eller af Storm).

Kjalnesingasaga, der hidrører fra det 14. Aarh. og for saa vidt kan sættes i Rang med Laur.s., men som for øvrigt er uhistorisk, indeholder (Isl. Sögur II, 456, se især Varianterne) en Oplysning om Forholdene, idet der tales om et Skib, der landede i Øfjorden (Varr. tilføjer: paa Gaasør), „derpaa var der trønderske Mænd“. Dette viser i hvert Fald, hvorledes Forholdene var i Forfatterens Tid¹.

M. H. t. de fra Isl. Ann. anførte Steder er der intet videre at bemærke, undt. at 3 Skibe nævnes ved Navne: Krapsinn (S. 267) Steðjakollan (S. 349), Sunnifusúðin (S. 411).

At det heller ikke nu altid er gaaet saa fredelig til ved Handelsstedet ses af Bemærkningen under Aar 1313 (S. 392 — 93): „Gizur [galli] blev om Sommeren saaret paa Gaasør; delagtig i det var Hr. Ulf af Dunge og to Skibsmandskaber“ — sikkert alt Nordmænd.

Den sidste Annalnotits vedrørende G., og den sidste overhovedet, findes ved Aar 1391 (S. 367) hvor et — af 5 Skibe — siges at have landet ved Gaasør.

Af denne Oversigt er det klart, i hvor høj Grad G. har været et Brændpunkt for Handelen i Øfjorden og nærliggende Egne, ja for hele Nordlandet. Vi ser at der er flere Skibe paa engang (6 det største angivne Antal); der har om Sommeren været et stort Antal Købmænd til Stede og til Tider sikkert et endnu større Antal af dem, der kom for at købe udenlandske Varer (og indenlandske, som Fisk); af saadanne nævnes Malt, Tømmer, endogsaa Vaaben — netop Ting, man ikke kunde faa i Landet selv og som maatte indføres. Tilfældigt er kun disse Varer nævnte, men der har naturligvis ogsaa været andre som kostbare Tøjer og lignende. I den Grad var G. et Samlingssted, at forskellige Mænd opholdt sig der i længere Tid, ja hele Sommeren, og boede da i egne Tælte. I bedste Overensstemmelse hermed er det, at Møder (Freds- og Forligsmøder) ogsaa lejlighedsvis kunde afholdes der.

¹ I Guðm. saga af Arngrímr nævnes Gáseyrr to Gange.

Som Følge af at der var samlede saa mange der om Sommeren, har man ment det nødvendigt og hensigtsmæssigt at bygge en Kirke paa selve Stedet; hvor tidlig den er opført, vides ikke; men den nævnes udtrykkelig i Isl. Ann. ved Aar 1359 (S. 225): „brødes Kirken paa Gaasør“; Udtrykket viser, at det er Stormen, der har ødelagt Kirken, der, som det nedenfor vil blive vist, utvivlsomt var af Tømmer og sikkert ikke meget solid, da det jo ikke var en Sognekirke. Hvem man har faaet til at afholde Gudstjenesten antydes ikke. Kun et enkelt Sted findes Gejstlige nævnte i Forbindelse med Handelsstedet og ikke til synderlig Ære for dem. I Laurentius Saga (Bisk. I, 844—901) omtales den Begivenhed, at nogle Munke fra det nærliggende Möðruvallakloster engang (1317) var „komne drukne hjem fra Gaasør“; ved deres uforsigtige Omgang med Lys tændte de Ild paa Kirken, der afbrændte; hele Klosteret gik tillige samme Vej. Det ses ogsaa heraf, at der ikke har manglet Drikkevarer (Mjød og Øl) paa G. Dette skal være sket om Efteraaret, to Dage efter „Korsmisse“ d. e. 16. September.

I Begyndelsen var det sikkert baade Islændere og Nordmænd, der som Handelsmænd besejlede Gásar, omsatte deres Varer og havde deres Skibe dér. Mulig er det de sidste, der har haft størst Andel i Handelen; ialfald synes det sikkert, at fra omkr. 1200 af er det udelukkende dem, der driver Handel dér. Det er udelukkende Nordmænd, der hele det 13. og 14. Aarh. igennem sejlede paa G. Dette stemmer ganske med andre kendte historiske Forhold, bl. a. især dette, at Islænderne var ophørt med overhovedet at besidde Skibe, hvorpaa man kunde sejle til Udlandet. Jfr. Overenskomsten med Kong Hakon d. gamle fra 1262—64. Et Par af de anførte Skibsnavne vidner ogsaa om deres norske Hjem, saaledes *Elftrín* (der sikkert ikke var en isl. Ordform dengang) og *Sunnifusúvín* (der uden Tvivl hænger sammen med Sunniva-dyrkelsen i Norge, især i Bergen), ogsaa *Hólmdælan* og

Unghandsbollinn ser mere norske ud end islandske. *Hólma-dalr* hed netop en af Købmandsgaardene i Bergen (Munch: Norges Beskriv. 39); efter denne er Skibet uden Tvivl opkaldt. Et *Unghand* kendes ikke fra Island; men et saadant Navn forefindes heller ikke hos Munch eller O. Rygh, Norske Gaardnavne (jfr. dog „Vmpzland“ VI, 391).

III.

Som et synligt og, efter islandske Forhold, ikke noget ringe Vidnesbyrd om det Liv og den Købmandsfærd, som i omtr. 500 Aar herskede her, ligger Resterne af de gamle Købmandsboder, som før er nævnede, lidt Nord for Gaarden Gæsir lige ved Strandbredden og den Havn, der dannedes ved den udenfor Fastlandet liggende Ø, Sandbanken Gáseyrr (Topp-eyri).

Her findes en Mængde Tomter paa et jævnt afskraanende Næs, udenfor hvilket der ligger meget flade Laguner mellem de ovennævnte Sandbanker. Disse har paa sine Steder svag Græsbevoksning, der benyttes af Faar. Søen er dog som det synes af og til gaaet over Sandbankerne.

Bodtomterne, hvis Overflade gennemgaaende ligger mellem 5 og 10 Fod over daglig Havstand, indtager en ret betydelig Udstrækning, omtr. 275 Alen i Længden fra Nord til Syd og omtr. 125 Alen, hvor Gruppen er bredest i Øst—Vest. Da der imidlertid, som antydet, aabenbart er bortskyllet en Del af Jordsmonnet langs Næssets Østside, kan den oprindelige Udstrækning her ikke angives. Bodtomtpladsens Overflade viser en Mængde tildels rundkantede Huller, indtil 5 Fod dybe, med tykke Vægge imellem. Mod Syd ses kun utydelige Tomter af denne Slags; men Nord for en nyere lille Fold med Indhegning, ligger Hovedgruppen af disse. Den er ved en Lavning uden Huller, der løber i Nord-Syd, delt i to Grupper, en vestlig (øvre) og en østlig (nedre), sidstnævnte nærmest Stranden.

Enkelte smaa Tomter findes endvidere i noget større Afstand paa Brinkerne mod Nord-Vest.

Det skal sluttelig anføres, at der tæt Vest for Hovedgruppen af Bodtomter ses en rund Indhegning, indenfor hvilken ses en i Øst-Vest liggende Tomt, hvilken, som vi nedenfor skal erfare, viste sig at være en Kirke.

Efterat Carlsbergfondet havde bevilget os Midler bl. a. til Udgravninger paa Stedet, blev saadanne da i Sommeren 1907 foretagne.

Ved Betragtningen af Pladsen viste det sig, at der fra flere Steder af Hovedgruppens østlige Tomter gik smalle Lavninger mod Øst ned til Stranden. Vi formodede, at det maatte være Udgange og at de ved en saadan liggende Tomter maatte høre til et og samme Etablissement. Vor Formodning viste sig rigtig.

Som det ses paa Plan II (c) udgravedes en Gruppe Tomter i den østlige Hovedgruppe. Der gravedes gennemgaaende ned til Grundvandet i Højde med Fjordens Vandstand og indenfor de enkelte Rum saa langt ud til Siderne, at man havde Sikkerhed for at være i urørt Jord eller i Væg. I forskellige Højder viste sig Gulvflader eller Forhold, der lod formode, at der havde været Gulvflader, saasom grubeformede Ildsteder, hvis Overflade aabenbart havde ligget i Gulvhøjde, saaledes at Gruberne havde været forsænkede i Gulvet. Bedst kom dette frem i Rum B, hvor der med Sikkerhed konstateredes mindst fire Gulvflader i forskellig Højde, men utvivlsomt har der været flere i Tidernes Løb, idet man efterhaanden er kommet højere og højere til Vejrs, alt som der skred Jord ned fra Væggene eller Gulvet dækkedes af Snavs.

Intetsomhelst tydede i noget af Rummene paa faste Dimensioner. Der fandtes ingen Stenfundamenter for Vægge, Stolper og lign. Mangelen paa faste Mure, Væggenes lave Højde (nogle faa Fod), Savnet af saadanne Fundamenter, som ellers findes i Boligtomter, der benyttes til Vinterbrug, gjorde det

øjensynligt, at man her kun havde levet om Sommeren, og at Taget havde været af den aller letteste Art, vel nærmest som ved Tingboderne, hvor der tjældedes over dem (med Vadmel). Det blev, kort sagt, klart, at en Anvendelse som Handelsboder i Sommertiden meget vel lod sig bringe i Overensstemmelse med de forefundne Forhold.

Alt vidnede om, at man gennem lange Tider af og til havde udbedret Rummene, idet man ikke gravede sig dybere ned, men tværtimod fyldte mere Jord paa Gulvet, saa dette efterhaanden kom til at ligge højere og højere. Sagen var aabenbart den, at samme Bod (Kompleks) blev benyttet af Slægtled efter Slægtled i Aarhundreder. Væggene er sikkert flere Gange delvis styrtede ind (jfr. f. Eks. hvad der fortælles om Torstein Egilssons Bodvægge, i Gunnlaugssaga Kap. 2), men man gjorde sig ikke den Ulejlighed at skaffe den udfaldne Jord bort, og Gulvet (Bunden) blev herved højere, saa der dannedes nye Gulve i forskellig Højde, saaledes som det tydelig fremgaar af de over hinanden fundne Ildsteder og Askelag m. m. I øvrigt skal det i denne Sammenhæng bemærkes, at Askedynger udenfor Boderne i Lighed med dem, der findes ved Bondegaardene fra gammel Tid, slet ikke fandtes her; dette kommer uden Tvivl deraf, at Asken for det meste er bleven kastet ud i Søen eller i den af Søen beskyllende Strand, hvilket i Virkeligheden var det mest praktiske.

Medens man fra Islands Tingsteder, hvor Tingmændene jo boede i deres Boder en kort Tid hvert Aar, forefinder dels enkeltliggende Boder med et eller et Par Rum, dels Rækker af Boder, byggede den ene for Enden af den anden eller Side om Side, er Forholdet her paa Gæsir af en ejendommelig Art. Her findes større og mere komplicerede Grupper af slige Bodtomter, hvilket tyder paa, at Behovet, hvad Rummenes Antal angaar, har været større. Som det fremgaar af Udgravningen (Tavle VII) har der været anbragt fire Boder paa Siderne af en Gang, akkurat paa lignende Maade som man finder

Grupperingen af Huse paa en Gaard. Hertil kommer endnu et Rum eller en Bod med særlig Udgang (E), ligesom maaske flere af de omliggende Tomter har hørt til samme Komplex. Tomternes stærke Forstyrrelse gjorde det i øvrigt meget vanskeligt at faa nogen Oversigt over de samtidige Forhold i de forskellige Rum, hvilket alene af den Grund ikke var let, at man jo ikke har nogen Sikkerhed for, at de enkelte samtidig benyttede Rums Gulvflader har ligget i ens Højde. Det ses i øvrigt, at der — maaske til forskellige Tider — har været benyttet Ildsteder i de fleste udgravede Rum. De er alle store grubeformede Huller i Gulvet, ved hvis Rande der i enkelte Tilfælde fandtes nogle Sten anbragte, men som Regel er de ikke skærmet af saadanne. Kun ét Sted udenfor det udgravede Komplex fandtes i et Rum ved en Prøvegravning et lille Ildsted af den Art, som nu almindelig bruges paa Gaardene i Ildhuset (*hlóðir*). Det bestod af to parallelle paa Højkant stillede Sten med en anden flad Sten, ligeledes paa Højkant, anbragt for Enden af dem. Ilden optændes i Mellemrummet mellem de tre Stene. Bænke, Forhøjninger og lign. fandtes ikke i de udgravede Rum. Derimod blev der truffet Brolægninger af flade Sten i to Rum (B og E). De havde aabenbart været lagte paa Gulvfladen. Fund, der kunde give Oplysning om Tid eller Rummenes Anvendelse fandtes ikke hverken her eller andetsteds ud over en enkelt Brynsten og nogle Knogler.

Ifølge hele Beliggenheden maatte det som berørt antages, at de 4 Rum: A, B, C, D samt rimeligvis tillige det femte: E hørte til et og samme Etablissement. Forbindelsesgange eller Døre mellem de enkelte Rum var nu kun til at konstatere mellem A og C, hvor et Askelag paa Gulvfladerne strakte sig fra det ene Rum ind i det andet.

Ved et saadant interimistisk Handelsetablisement maatte der, foruden Opholds- og Køkkenrum, være Plads til Varer. Da det maa antages, at Skibene laa paa Stedet hele Sommeren

over i Handelstiden, havde Købmændene formentlig Hovedparten af deres Varer om Bord; men ved det daglige Salg maatte der i Land være et Udvalg af Varer, og disse maatte for en stor Del bringes under Tag. Tømmer, Tønder osv. kunde selvfølgelig staa ude uden Tag. Mulig er da ogsaa flere af de Tomter, der ikke ses at have haft Indgange, saadanne aabne Oplagssteder.

Ved at betragte Tomterne paa Gæsir viser det sig ikke vanskeligt at finde mange lignende Grupper af Handelsboder som de udgravede, hvilke har været grupperede om og ved en Gang. Saadanne skønnes mange Steder i Hovedgruppen. Tydelige, men smalle Gange (Udgange) ses saaledes som omtalt mod Øst, d. v. s. ned til Søen (Strandbredden) fra den nedre Bodgruppe, og ud til Midtergangen fra den øvre. Kun fra enkelte af Fordybningerne mærkes ingen saadan; og kun i nogle af de øverste ses Udgang op imod Land (mod Vest). Mod Øst er en Del ødelagt af Søen, saa at Fordybninger og 'Vægge' her bliver utydelige, og mod Nord bliver de delvis ret utydelige; her taber de sig i den flade Strandbred, og her har Søen vist tidligere ogsaa gjort Skade.

Hovedparten af de nævnte Fordybninger er ganske sikkert Boder og Forhøjningerne imellem dem Bodvægge. Det er tydeligt — af Udgangene især —, at der i Reglen hører 4—5 (eller enkelte Steder mulig flere) Fordybninger sammen, de udgør da en enkelt Købmands samlede Bolig. Det er vanskeligt at sige med Bestemthed, hvor mange saadanne Komplekser der har været; men over en halv Snæs skønnes der at have været, og maaske var der flere. De har i Reglen stødt op til hinanden og haft fælles Vægge, men foruden den nævnte 'Rende' fra Syd til Nord, der maa betegnes som en Gade, der delte alle Boderne i to Hovedgrupper, kan der konstateres en buedannet Gang, eller mindre Gade, 'Sund', der adskiller det nordøstlige Hjørne fra det øvrige.

Saaledes som det udgravede Kompleks har været, var

sikkert alle de øvrige. Tiltrods for mange mindre Udgravninger rundt omkring fandtes intet afvigende og heller intet af særlig Betydning for det hele undtagen det nævnte Ildsted. Antydninger til Bænke fandtes ikke; dette er naturligt nok, da der enten har været Træbænke til at sidde og sove paa eller og snarere flade Jordforhøjninger ved Siderne, der nu ikke mere kunde skælnes fra Vægge og Gulve.

IV.

Godt 50 Fod ovenfor (vestfor) Bodtomternes nordlige Del, omtrent hvor de er bredest, ses en rund Jordvold, der ligger noget højere end Bodtomterne. Den er nu omtr. 2 Fod høj og omtr. 6 Fod bred; indenfor den ses en rektangulær Tomt, der vender fra Øst mod Vest og som har en Udbygning mod Øst. Pladsen mellem Tomten og den runde Vold er meget ringe. Kresens Tværmaal indvendig er højst 80 Fod i Øst-Vest, i Nord-Syd er den lidt mindre. Man behøvede ikke længe at grunde paa, hvad dette kunde have været. Det maatte være den i de gamle Kilder omtalte Kirke. Ved at fjærne de lave Rester af Væggene fik man snart Beviset i Hænde, idet en uafbrudt Række af ikke meget store Sten blottedes, saa at Kirkens hele Form kom til Syne. Længden af Kirken er 40 Fod, den indvendige Bredde omtr. 14 Fod; Koret er knap 12 Fod langt og omtr. 12 Fod bredt. Indgangen var paa Sydsiden nær ved Væggens vestlige Ende; en Sten (en lille Helle) viste tydelig dette. Det blev hurtigt klart, at Kirken ikke kan have været en Tørvkirke, ti saa vilde Vægresterne have været ganske anderledes massive. Det maa have været en Tømmerkirke og Stenrækken er Tømmerstokkenes Underlag. I fuld Overensstemmelse hermed er det ovenfor anførte Udtryk, at „Kirken brødes“; om en Tørvkirke vilde man have brugt et andet Udsagnsord, hvis en saadan var bleven ødelagt af Stormen.

Nogen stor Kirke er der her ikke Tale om, men sikkert

var den stor nok til det Antal Personer som her fandtes samlet; synderlig ofte har der næppe været holdt Gudstjeneste heller.

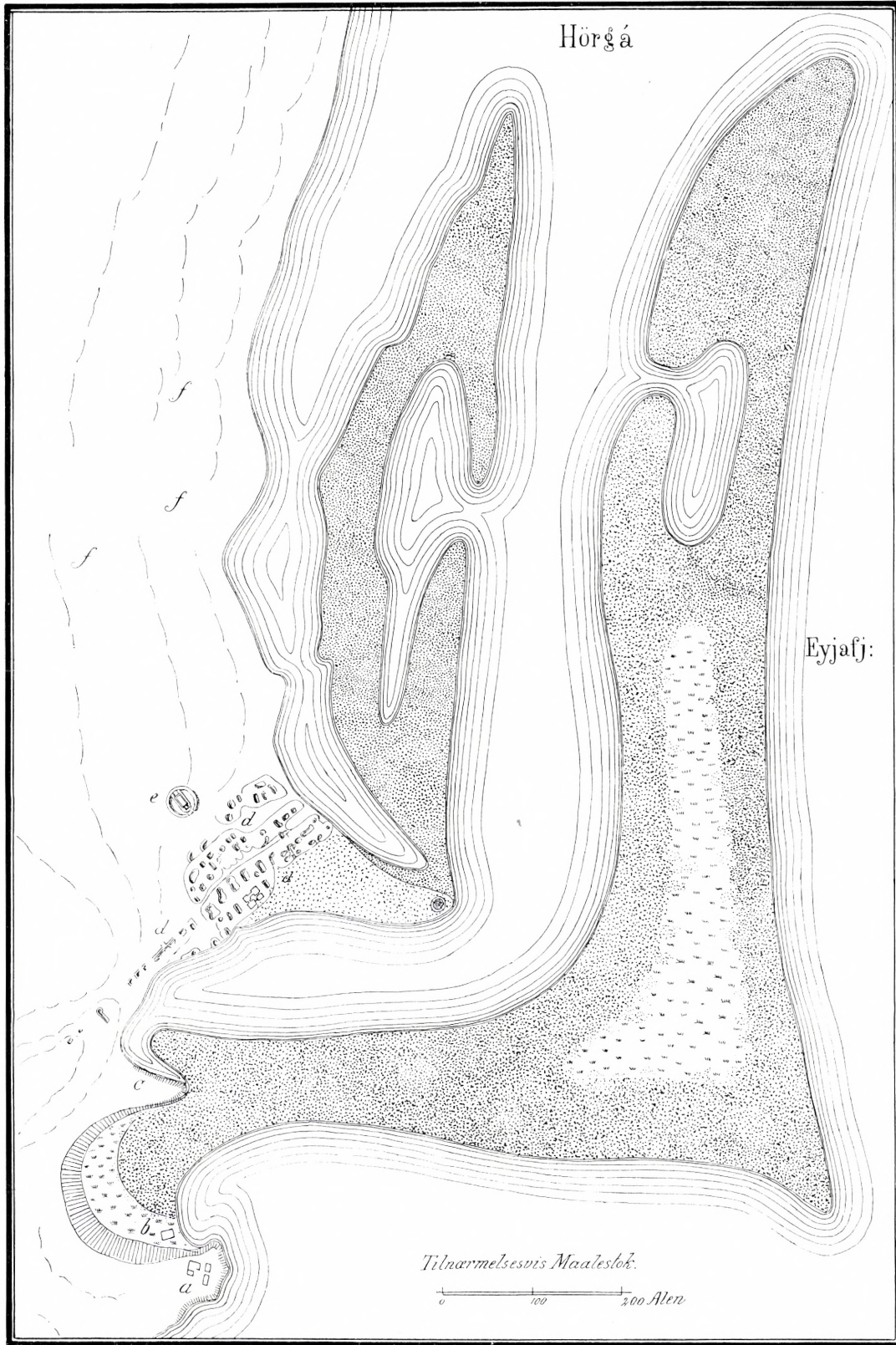
Omkring Kirken er der ingen Kirkegaard i egenlig Forstand, og der har næppe nogensinde været begravet Folk her; Kirken var ingen Sognekirke og ingen Begravelseskirke (*graptarkirkja*).

Tillæg

fra Ol. Olavius: Oeconomisk Reise igiennem . . . Island, 1780.

Gaasøren, der ligger paa samme Side af Fiorden, som Hialtøren, er stor i Begreb, og strækker sig temmelig langt ud i samme mod Østen, har i forrige Tider været et af de betydeligste og største Handelssteder i Island, om ellers noget skulde fortjene dette ædle Navn. Foruden hvad de Islandske Historier og Oldsager sandfærdigen berette herom, kan dette ogsaa tydelig sees af Huustomterne paa Stedet, der endnu udgjorde 36 i Tallet, hvoriblant vare nogle heel store, og især een med en Skandse eller Giærde omkring [ø: Kirken]. Men da man ikke har kundet finde sig i det Navn, som denne Øre havde i gamle Dage [her sigtes til at *gús* ogsaa bruges i Betydn. vulva], endskiønt ganske passeligt og uskyldigt, have nogle i de senere Tider givet den Navn af Toppøre, saa at dette, i Hensigt til de ældre Tiiders Handel, mærkværdige Sted, ikke fattes meget andet til at blive skiult af en ævig Forglemmelse, end at udslettes af Historien. Naturen hielper og til dets Undergang paa sin Maade; thi ihvorvel Øren uden Tvil i forrige Tider haver været behagelig og græsrig, saa begynder den nu alt meer og meer at fortæres dels ved Søegang, paa den Side, som vender til Havet, og dels ved Hørgaaens Overlast, som paa den nordlige Side har skilt den fra det faste Land. Der voxer altsaa nu ikke synderlig

andet, end Meelstang, som just elsker sandig Grund. I forrige Tider troer man at Gaasøren alleene mod Sønden har været adskilt ved en Os eller Indløb fra Søen, hvilket vel er rimeligt, efter Egnens Beskaffenhed. Denne Os beholder og endnu sin forrige Gang, løber op efter tæt forbi Tomterne, og er der saa dyb med Floden, at en Hest maae svømme derover, men bliver næsten tør ved Ebben. Paa Bugten, midt imellem Odden og det faste Land, gav Loddet tilkiende, at Vandet med Floden ikkun var 2 Fod, paa nogle Steder $2\frac{1}{2}$, men i Mundingen af Osen, og ved Siden af den saakaldte Skipaklett 5 Fod, hvoraf man sikkert kan slutte, at Grunden i de senere Tiider maae være meget forhøiet, og det fornemmelig ved Gruus og Sand, som Elverne idelig tilføre. Havnen er altsaa ubrugbar, saa at endog de Skibe, som beseile Øefjorden, ei maae gaae meget nær til dette Sted, da Vandet er lavt heel langt ud paa Bugten. [Herefter findes en Bemærkning om Æderfugle „ved Pynten af Gaasøren“].

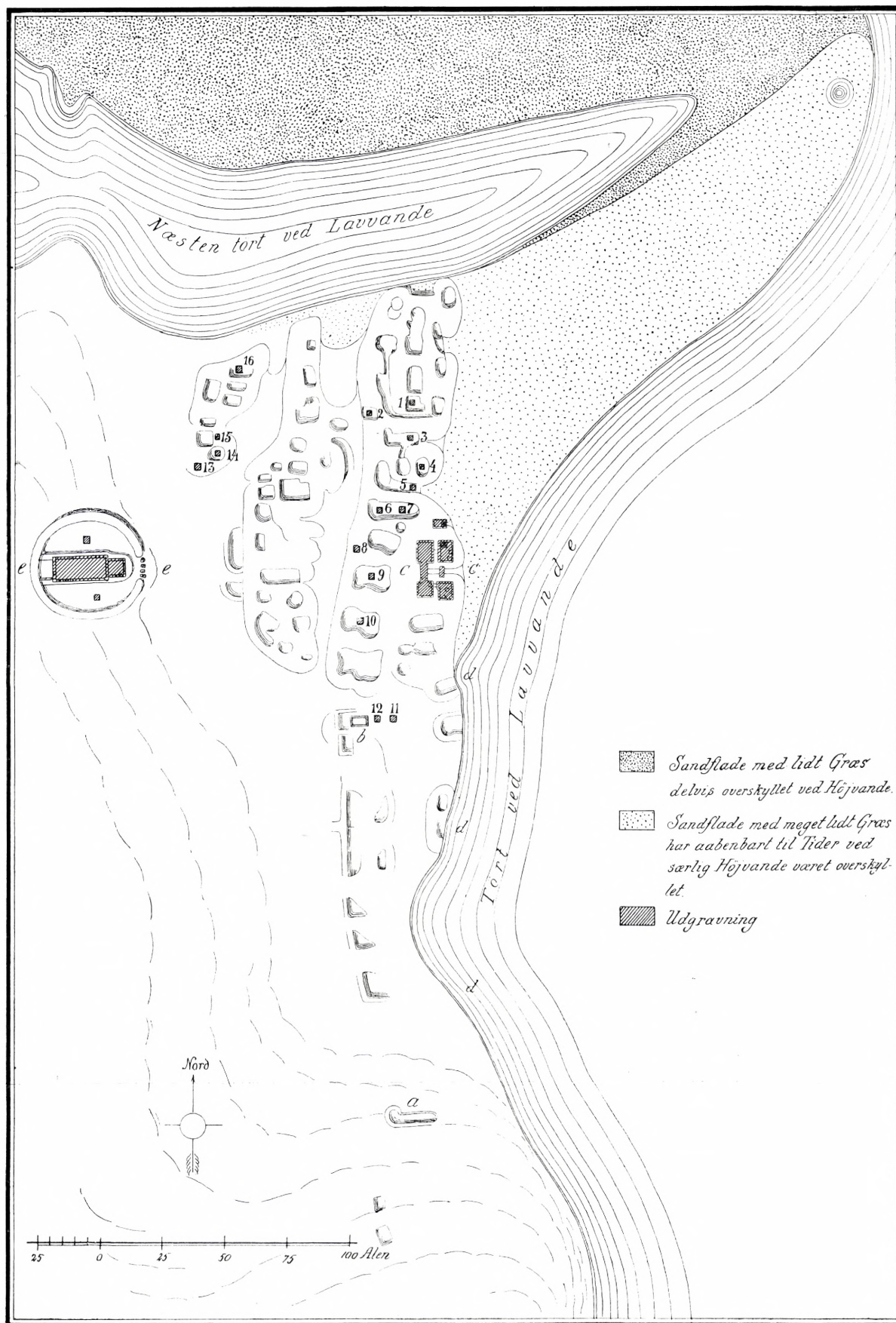

- Sandflade med lidt Græs delvis overskyttet ved Højvande
- Sandflade med meget lidt Græs har aabenbart til Tider ved særlig Højvande været overskyttet

Det gamle Handelssted Gásar.

Oversigtsplan.

a, Fiskeskure o. l. fra Nutid — *b*, Baadskur fra do. — *c*, Pynt med meget utydelige Tomter — *d-d*, Bodtomter — *e*, Kirketomt — *fff*, Rester af enkeltliggende smaa Tomter.

Det gamle Handelssted Gásar.

Grundplan af Bodtomtpladsen.

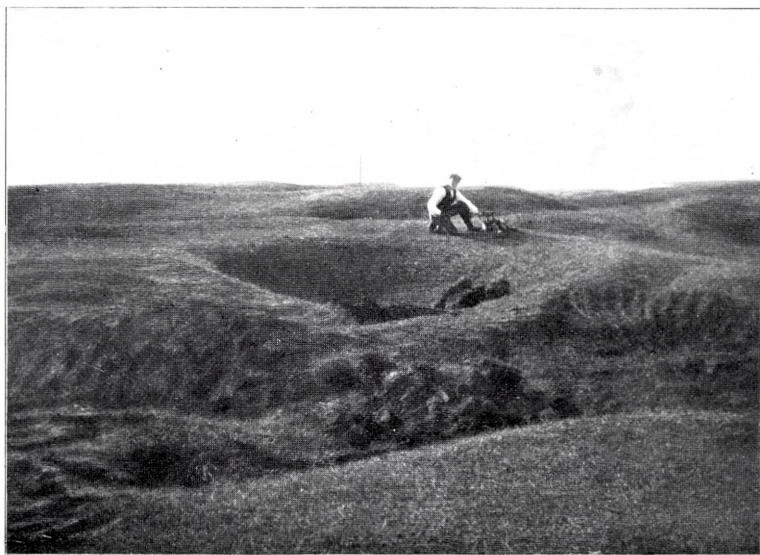
a, nyere Faarefold („Stekkur“) — b, do. do. med Indhegning — c—c, udgravet Bodtomt kompleks — d—d, Kystlinie, der undergraves af Vandet — e, Kirketomt — 1—16, Udgravninger.

Det gamle Handelssted Gásar.
Prospekt, set fra Syd.

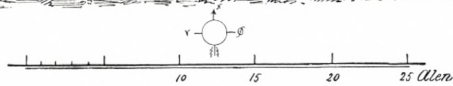
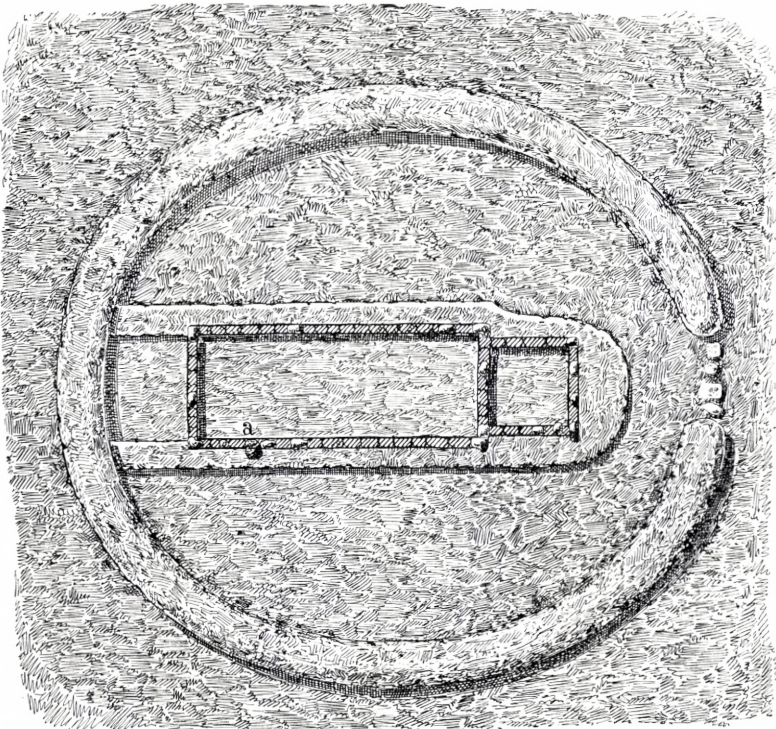
Det gamle Handelssted Gásar.
Prospekt, set fra Nord.

Det gamle Handelssted Gásar.
Bodtomter i Hovedgruppens østlige Del.

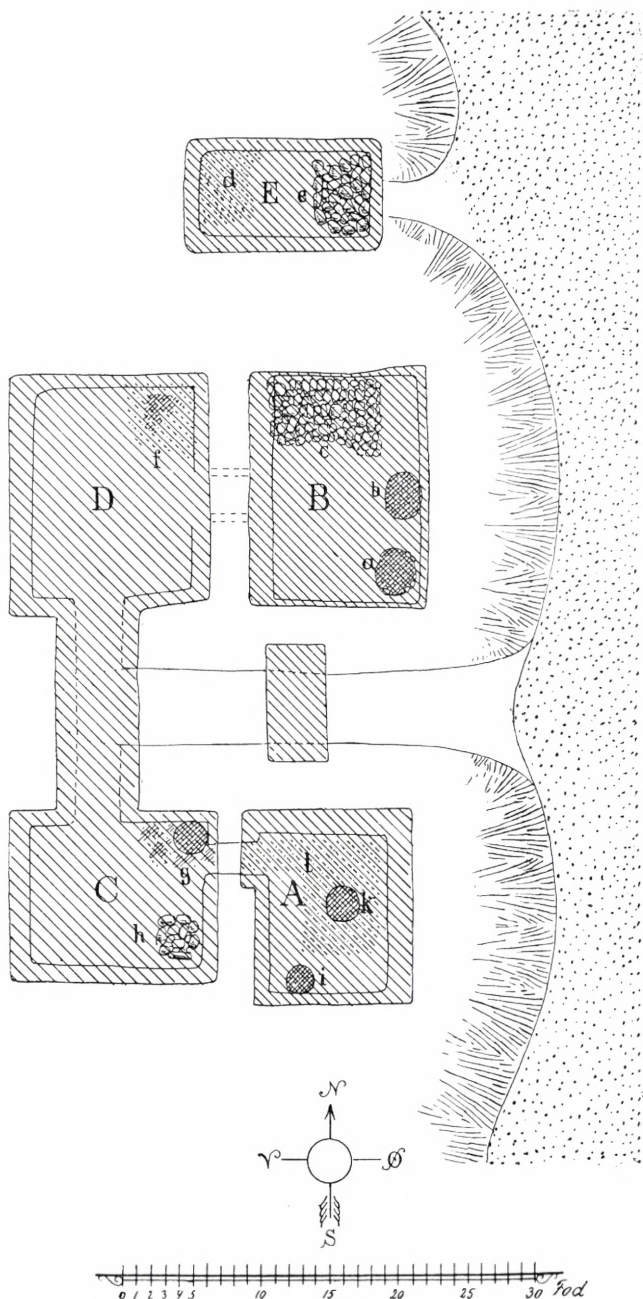

Oversigt over Udgravningen i Bodtomtkomplekset (se Tavle II c).

Det gamle Handelssted Gásar.

Grundplan af Kirketomten. *a*, flad Sten (Tærskelen ved Indgangen.)

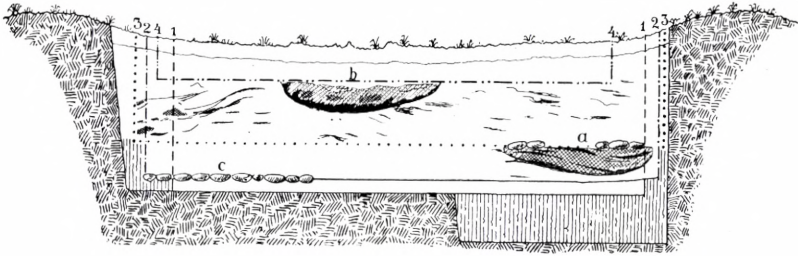

Det gamle Handelssted Gásar.

Grundplan af Hovedudgravningen med Rummene A, B, C, D og E.

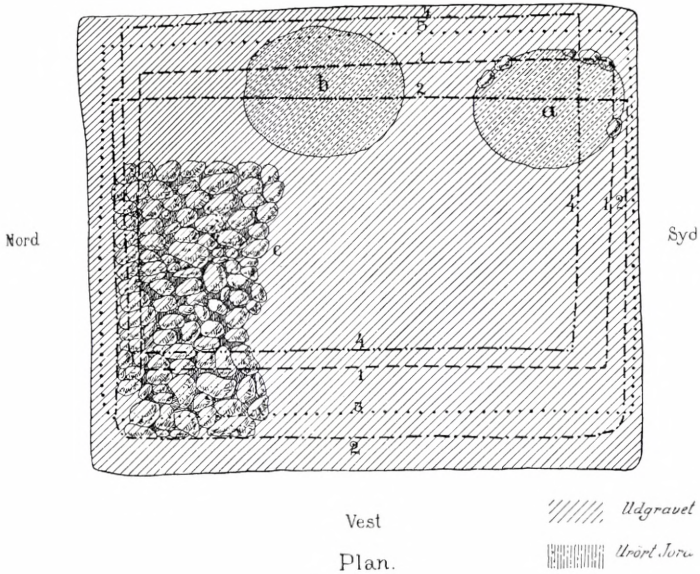
De med Bogstaverne *a, d, e, f, g, h, i, k* og *l* betegnede Genstande ligger noget nær i samme Plan, *b* ligger højere og *c* lavere (jævnfør Tavle VIII). *a, b, g, i* og *k* er grubeformede Ildsteder med Aske og Kul, gennemgaaende 4 à $4\frac{1}{2}$ Fod i Diameter og indtil 1 Fod dybe. *c* og *e* er Brolægninger af flade Sten paa Rummenes Bund. *h* er en Stendynge eller Stenforhøjning, hvis Bestemmelse er uklar.

Rum B
Östre Vægg.

Snit

Ost.

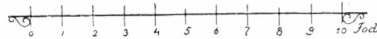

Vest

Plan.

Udgravel

Udgravet Jern

Det gamle Handelssted Gásar.

Snit og Grundplan af Rum B i det udgravede Bodtomt-kompleks.

a og *b* er grubeformede Ildsteder, *c* Stenbrolægning, 1—4 betegner Rummets omtrentlige Dimensioner til forskellige Tider, saaledes som det fremgik af Udgravningerne.